

De man die het tegen Luns opnam

Diplomaat Herman van Roijen speelde een sleutelrol bij de onderhandelingen over de onafhankelijkheid van Indonesië en de overdracht van Nieuw-Guinea aan dat land. In die laatste kwestie spande hij samen met de Verenigde Staten tegen minister Luns.

Juurd Eijvoogel

Het was niets voor de geboren diplomaat Herman van Roijen om zijn minister af te vallen, ja hem zelfs actief tegen te werken. Een ambassadeur is per definitie dienend, wist hij maar al te goed. Als hij het niet met zijn politieke baas eens is kan hij „nog eens opbellen of telegraferen, maar als de zaak zo blijft heeft men zijn orders uit te voeren”, zei Van Roijen zelf.

En toch brak hij als ambassadeur met die belangrijke stelregel, en nog wel op een cruciaal moment in een politiek uiterst gevoelige kwestie – de Nieuw-Guineacrisis. Met die daad van opstandigheid bewees Van Roijen Nederland een belangrijke dienst: hij hielp er een dreigende oorlog mee af te wenden. Zijn minister – de dominante Joseph Luns (KVP) – was natuurlijk verbolgen over deze insubordinatie. Maar Van Roijen had niet alleen het gelijk aan zijn kant, zijn gezag was zó groot dat hij zijn gelijk ook kreeg.

Van Roijen was ‘Een diplomaat van klasse’, zoals de ondertitel luidt van de fascinerende biografie die de historici Rimko van der Maar en Hans Meijer over hem hebben geschreven – *Herman van Roijen (1905-’91)*. Maar hij was meer dan dat. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was hij nauw betrokken bij de ondergrondse voorbereidingen op de periode na de Duitse capitulatie. En op het wereldtoneel speelde hij een sleutelrol in twee voor Nederland historische kwesties – bij de onderhandelingen over de Indonesische onafhankelijkheid en later bij de overdracht van Nieuw-Guinea.

Van Roijen was een politieke realist. Beter dan de meeste politici van zijn tijd beseftte hij dat Nederland zich geen illusies meer hoefde te maken over zijn macht in de wereld. ‘Als een van de weinigen aan Nederlandse zijde kon hij het haalbare van het wenselijke onderscheiden’, schrijven Van der Maar en Meijer naar aanleiding van het akkoord dat hij in 1949 met de Indonesiërs bereikte over hun onafhankelijkheid.

In de VN-Veiligheidsraad had Van Roijen de Nederlandse positie steeds fel verdedigd tegen een storm van kritiek. Maar hij wist Den Haag

‘Hij kon het haalbare van het wenselijke onderscheiden’

uiteindelijk te overtuigen dat snelle overdracht van de soevereiniteit onafwendbaar was. Zijn onderhandelingsakkoord leverde hem internationaal veel lof op. Maar volgens rechts Nederland had hij het landsbelang verkwanseld.

Van der Maar en Meijer steken hun bewondering voor Van Roijen niet onder stoelen of banken. In de confrontatie met Luns over Nieuw-Guinea kiezen ze duidelijk partij voor hem. Ze doen dat met een veelheid aan historische bronnen en sterke argumenten.

Diners

Na een bliksemcarrière was Van Roijen in 1950 ambassadeur in Washington geworden, waar hij en zijn vrouw Anne al snel een prominente rol speelden in het diplomatieke wereldje. Bij hun diners schoven vooraanstaande politici en journalisten aan, en op het State Department had hij uitstekende contacten. Daarbij speelden niet alleen de grote diplomatieke vaardigheden van Van Roijen een rol. Het hielp ook dat hij een persoonlijke band met het establishment aan de Oostkust had – zijn Amerikaanse moeder was een Winthrop, telg van een van de oudste Amerikaanse migrantenfamilies en dochter van een steenrijke New Yorkse bankier.

De krachtmeting tussen Van Roijen en de zelfverzekerde Luns is een van de boeiendste delen van de biografie. Van Roijen vond eigenlijk al bij de Indonesische onafhankelijkheid dat Nederland afstand moest doen van

Herman van Roijen als *elder statesman* in zijn huis in Wassenaar Foto uit besproken boek

Nieuw-Guinea. Maar hij had zich neergelegd bij het besluit er voorlopig aan vast te houden, ook al was dat voor Indonesië moeilijk te vertegenwoordigen. Jarenlang verdedigde Van Roijen dat beleid braaf. Maar hij waarschuwde wel dat Nederland niet op Amerikaanse militaire hulp kon rekenen, mocht het Indonesische leger Nieuw-Guinea aanvallen.

Daarvan raakte Van Roijen nog meer overtuigd toen John F. Kennedy in 1960 tot president werd gekozen. Hij voorzag dat de Amerikanen Indonesië actief zouden gaan steunen – wat gebeurde. Voor Kennedy was het van groot strategisch belang Indonesië in de Koude Oorlog aan zijn kant te krijgen.

In Nederland kon men zich niet voorstellen dat Amerika als het erop aankwam een westerse bondgenoot zou laten vallen ten gunste van de Indonesische president Soekarno. Luns kreeg wel signalen van zijn Amerikaanse colle-

Herman van Roijen en J.L. Heldring

Bij het overlijden van Herman van Roijen in 1991 schreef J.L. Heldring in deze krant een necrologie. Heldring, die na een aanvankelijke aanvaring goed bevriend was geraakt met de diplomaat, schreef dat de jonge Van Roijen het examen dat vereist was voor toetreding tot de diplomatieke dienst behaalde ‘als “verreweg primus”, zoals de veeleisende voorzitter van de

examencommissie in zijn dagboek schreef’. Wie die ‘veeleisende voorzitter’ was, vermeldde Heldring niet. Maar uit de nu verschenen biografie blijkt wat alleen de heel goede verstaander van Heldrings stuk destijds had kunnen vermoeden, namelijk dat het ‘de Amsterdamse toponemer Ernst Heldring’ was, vader van de journalist.

Het was een kras staaltje van wensdenken, dat Van Roijen in een lastig parket bracht. Op het State Department ontmoette hij steeds minder begrip voor de weigering Nieuw-Guinea aan Indonesië over te dragen. Het officiële argument, dat de Papoea’s over hun eigen lot moesten kunnen beschikken, vonden de Amerikanen absurd. Nieuw-Guinea zou nog in geen jaren op eigen benen kunnen staan.

Pas langzaam drong tot het kabinet door dat Luns de Nederlandse positie steeds veel te

Voorbeeldige biografie over een diplomaat van klasse, die als ambassadeur in de VS de overdracht van Nieuw-Guinea aan Indonesië min of meer forceerde. Herman van Roijen kreeg internationaal lof toegezwaaid, terwijl Joseph Luns, toen een machtige en razend populaire minister van Buitenlandse Zaken, een nederlaag leed.

rooskleurig had voorgesteld. Het hielp dat president Kennedy zijn broer Robert naar Den Haag stuurde om de Nederlanders uit de droom te helpen. Maar ook al kwamen er toen eindelijk serieuze onderhandelingen op gang, met opnieuw een sleutelrol voor Van Roijen, Luns bleef traineren. En ondertussen liep de militaire spanning in de regio hoog op.

Ministerraad

Dat bracht Van Roijen tot zijn ongebruikelijke stap. Hij nodigde zichzelf uit in de ministerraad om persoonlijk uiteen te zetten dat Nederland, anders dan Luns beweerde, voor een verloren zaak stond. Als onderhandelaar moest hij nu snel een mandaat krijgen om in te stemmen met een plan waar ook de Amerikanen achter stonden. Iets anders was niet haalbaar. Voor Luns was het een pijnlijke bijeenkomst. Maar de politieke routinier wist de schade te beperken door voor elkaar te krijgen dat het kabinet niet in de Trêveszaal bijeenkwam, maar bij hem thuis. Zo werd het een informele zitting, waarvan geen notulen werden gemaakt.

Van Roijen kreeg van het kabinet zijn man-

Volgens rechts verkwanselde Van Roijen het landsbelang

daat. Luns, de populairste politicus van het land, leed een nederlaag maar bleef nog negen jaar minister. En Nieuw-Guinea werd, met aanvankelijk nog een symbolische rol voor de VN, overgedragen aan Indonesië.

Het doortastende optreden van Van Roijen mag Nederland geholpen hebben uit een doodlopende steeg te komen, erg democratisch was het natuurlijk niet. Van der Maar en Meijer hadden daarbij wel wat uitgebreider mogen stil staan. Ze citeren reactionaire critici die de diplomaat destijds verweten als ‘halve Amerikaan’ Washington meer gediend te hebben dan Nederland. Dat is onzin. Maar er zijn wel serieuze principiële problemen als een ambtenaar met een vreemde mogendheid, ook al is het een bondgenoot, samenspannt tegen een minister, ook al heeft die laatste zijn collega’s om de tuin geleid.

In hun Verantwoording vermelden de auteurs dat ‘Van Roijens echtgenote Anne van Roijen-Snouck Hurgronje in 2008 opdracht heeft gegeven tot hun onderzoek. Dat is een wel erg onnadrukkelijke manier om de lezer te informeren dat het initiatief voor deze biografie van de weduwe kwam. Desgevraagd bevestigt de uitgever dat de familie bovendien ‘een groot deel’ van de productiekosten voor haar rekening heeft genomen, met de afspraak dat zij zich met de inhoud niet bemoeide. Dit had beter vermeld kunnen worden in deze overigens voorbeeldige biografie. Dat Van Roijen dit boek – en de waardering van de auteurs – verdiende, maken ze overtuigend duidelijk.